

MIZSER ATTILA

Részrevételek

Géczi János: Részkarc

„A röppálya lehetőségei közül
amelyek egykor fölrajzolódtak”

Meglehetősen nehéz feladatra vállalkozott a szerkesztő, jelen esetben Reményi József Tamás, amikor egy Géczi János válogatott verseit tartalmazó kötet gondozására tesz, tett kísérletet. Ugyanis a rendkívül termékeny alkotó kényes és rázó helyzet elé állítja a mindenkori szerkesztőt, és remélhetőleg még a majdani szerkesztőket is. Különös tekintettel arra a körülményre, szituációra gondolok, amikor is egy olyan szerzővel van dolgunk, aki kellőképpen kísérletező, határokat feszegető poétikája mellett, rendkívül egyenletes és színvonalas korpuszt volt képes eleddig papírra vinni, teremteni.

A *Részkarc* című kötet jó húsz év termését gyűjtötte egybe, próbálva ívet rajzolni az adott gerinc szabta határok közé. A remek, számomra különösen tetsző, ambivalens cím, címválasztás szintén jól példázza a gyűjteményes, válogatott verskötetek szinte lehetetlen, abszurd vállalkozását, a kísérlet kezdeményezésére.

Az intrót az először itt debütáló versek jelentik a könyvben, pontosabban azt három 2003-ban írt mű képviseli, hogy aztán az 1983-as kötettől (*Léghajó és nehezéke*) ízelítőt kaphassunk, bele nézhessünk a pálya, a pálya képének egyes szegmenseibe, kiragadott karcaiba, amelyek belénk metszik változó

vonásait a költőnek, a versíró szövegeinek, amelyek valahol bennünk, vagy rajtunk egy alig észlelhető, észrevehető sajátsággá, entitássá alakulnak lassan, egészen a 2002-es, *A visszavont tekintet* című verses kötetig.

Igazából az én olvasatomban három meglehetősen markáns, meghatározó pillérre építhető a *Részkarc* olvasási stratégiája, dramaturgiája. Az első ilyen támasz, *A vers nem hoz megnyugvást* című költemény, amely ideális felütéssel nyitja, ugyanakkor kérdőjelezi meg az olvasó szerepét, az újraolvasás lehetőségét, illetve annak lehetetlenségét:

„A vers nem hoz megnyugvást.
Újra és újra élteti
a cseresznye ágán a piros izzást
hol lángra kap hol elszedi...”

Ezután a szöveg után egy teljesen más szituáció intenciója válik számunkra beleolvashatóvá a sorok közé, egészen új konstrukcióba helyezve a már egyszer olvasott, kötetben megjelent, kötetekben szereplő verseket. Egy szigorúan szubjektív asszociációs hálót szerkesztve körénk, amely meglehetősen potens olvasatoknak adhat lehetőséget, bázist.

Az indicium, a költői attitűd meghatározása ezekben a helyzetekben, az

ilyen jellegű válogatásokban válik igazán kimutathatóvá, mérhetővé, vagy formálódik esetlegesen egyre nehezebben észlelhetővé a percepció számára. A (meta)narrativitás egyes köteteken (sőt verseken) belül is meglehetősen termékeny, de érvényes, gazdag kontaminációra ad alkalmat, így meg hogy több mint húsz év termése hozható, kerül dialógus helyzetbe még izgalmasabb, beszédesebb az a konzisztens vonal, amely valahol Géczi János poétikájának természetes velejárója és sajátja. Ez a hangvétel, letisztulás és önreflexivitás alakítja ki és egyben át a költői arzenált, a művek dekódolásának meglehetősen sok, ha nem is számtalan lehetőségét jelenítve meg egy adott formában.

A második pillérnek az 1996-ban megjelent *Versek* című kötetet tartom, a részből kiragadva, kísérletet téve az 'egész' skiccének a megragadására. Egyébként ebben a könyvben található többek között az itt még többes számot viselő kötet cím alakváltozata is. De számomra nagyon erős, jellegzetes felezőnek, középpontnak tetszik a következő kiragadott rész:

*„ott mikor múlt a másik idő
még nem jött elő de éppen percenéssel előtte
még ne tudd de azért mégis sejtse
az érzést mely rázná a tested”*
(Rizlingdémon)

A játékba hozott irodalmi múlt, könnyed, közvetlen viszonyt terem a történetiség, időbeliség és a költői attitűd/szubjektum között. Visszautalva a hagyomány egyfajta megteremtődésére, létrejöttére. A nyitás-zárás össze ill. egybejátszására. A vég és kezdet azonos ontológiai szituációjára, amely a költői szubjektumot akár szolidan szemlélheti is, de jelentésétől függően nem törődve azzal, figyelmen kívül is hagyhatja azt.

Ugyanakkor egyértelmű sajátosságként magában hordozva az ént, tematizálva, mint egyfajta miniatűr lírai rekvizitumot. Nem tévesztve természetesen szem elől a lírai alany individualitását. Megteremtődését a *részülé*sben.

Ez a folyamat egészen addig vésődik (a harmadik pillérig), amíg el nem ér a műtárgy végéig, határvonaláig. Amely a mi esetünkben egy a 2002-es kötetből válogatott vers:

*„A jelene pusztítja el. Kétségtelen.
A halhatatlanság sötétje
vagy a meghatározatlanság káosza adja rá
kabátját eldöntött.
Lötyögni fog rajta.
S nem állják ott körbe majd a tükrök:
nem látszik bennük
mint csöpp hosszúkás féldrágakő
csillogó tűhegynyi mérgeg remek ötvösi
munka.”*

(Darázs)

A szöveg megtalálja a kötet kiindulópontját. Pontosabban elér a kiindulópontig. A különbség nem létezik. Felszámolódik. Talán épp a folyamatos olvasás, teremtés jelene oltja ki. Ugyanakkor valami megbízhatóságot és otthonosságot garantál. Esetleg éppenséggel az, hogy kiröhöggetjük a halhatatlanságot, vagy, hogy amit nem ismerünk az meglehetősen rosszul, szándékunknak nem megfelelő módon áll rajtunk. A munka precíz kivitelezése ugyan rekonstruálható. Az alkotás műve. Az ösztönösen rögzített folyamaté. Ahol már nem húzható éles határ. Az érzelem valamiképp anyaggá válik, alakul Géczinél, hogy megmunkálható legyen. Rése. Reze. Karca. Anyaga, amelyet formálni kell, muszáj. A kötött mozgást rögzíteni, tán épp a kifeszített rímpárok közé.

A részkarca létrejön (jött) hol a formával, hol a forma hiányának az eredmé-

nyeképp. A kísérletezés inspirál. A kísérletezés eszközeit igényel. Megannyi mozzanat, mint megannyi karc. Válogatott eszközök műve.

A ré(s)zkarc eljárás. Így készül tömördek lap. Saválló. A hiteles alkotó bátran rajzolhat bele. Az idő, a karakteres alkotóknál kimarja a vonalat.

Vonalát. A tónusok árnyaltak és hitelesek maradnak.

És hirtelen már nem is tudjuk, hogy a rézkarc precíz eljárásáról, vagy Géczi János verseiről beszélünk, írtunk-e épp.

(Kortárs, 2004.)

KONCZEK JÓZSEF

Egy tanulmánykötet margójára

(Alföldy Jenő: „Egy szenvedély margójára.” Ötvenöt műelemzés)

Alföldy Jenőnek a Fekete Sas Kiadónál (is) megjelent egy szép könyve. Borítóját Nagy László Sárkányölő Szent Györgyöt ábrázoló színes festménye díszíti, belül pedig négy és félszáz oldalon egy nagyívű összeállítás Szabó Lőrinc, József Attila, Illyés Gyula, Vihar Béla, Kálnoky László, Jékely Zoltán, Weöres Sándor, Benjámín László, Pákolitz István, Csanádi Imre, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Nagy László, Simon István, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Mezei András, Béri Géza, Baranyi Ferenc, Ágh István, Tóth Erzsébet műveinek elemzéséből, *Versek a huszadik századból* fejezetcím alatt.

Majd Kálnoky László és Rónay György, illetve Petőfi Sándor és Weöres Sándor egy-egy művét hasonlítja össze. További fontos dolgozat a Bertók László 243 szonettjét és Szepesi Attila *Ars amatoria* ciklusát feldolgozó írás, amely után Weöres Sándor *Psychéjét* és Csontos János *Szonettregényét* veszi számba, ezt követően egy homéroszi eposz-részlet és Wystan Hugh Auden versének, Kertész Ákos *Zakariás* című regényének és Lázár Ervin *Az asszony*

című elbeszélésének elemző összevetéseit végzi el, illetve a *Halandó és halhatatlan* fogalompárról ír tanulmányt. A könyvet a Kerék Imréről és az Alföldykötetnek címet kölcsönző Pilinszky Jánosról szóló írás zárja.

Amikor a kiadó a hátlapon bemutatja a szerzőt, utal rá, hogy Alföldy Jenőt a világba vetett ember eszméletteről, szerelmeiről, s a halálba bele nem nyugvó természetéről szóló irodalmi művek izgatják. A szerző olyan társ-művészetekre is kitekint, mint a zene és a festészet, ahol a téma kapcsolódik a költészettel. A versolvasó, irodalomkedvelő, aki a könyvet olvassa, Alföldy Jenő világos stílusú előadásában egy vonulatban láthatja elmúlt idők legfontosabb, időt álló alkotásai közül is azokat, melyek a mai műveltségnek nem lehetnek ismeretlenek.

Zömmel versekről esik szó. Mindjárt az első, a Szabó Lőrinc-versről szóló tanulmány azzal köti le a figyelmet, hogy az amorálisnak bizonyuló költemény, a *Semmiért egészen* – melyet ma hímsovinisztának mondanánk – a tanulmányíró játékos szófejtésével az

erkölcs nélküli mellett az Ámor nevéből eredeztetett szóértelmezést is „felvonultatja.” A „machiavellista módon abszolutizmusra törő” férfi afféle „családi diktátor”, illetve nagy valószínűséggel az lesz belőle, ha ebből a vallo-másból netán frigy kerekednék a kispolgári regula szerint. De van másik olvasat is, mégpedig az ember totalitás-igényének kifejezése, s ez nemektől független. (Eszembe jut Erdős Renée hasonlóképpen abszolutista szerelmi fensőbbiséget-elsőbbséget vindikáló verse.)

Mindenesetre a Szabó Lőrinc-vers nagy mű. Érdekes, amint a tanulmány eljut a végkövetkeztetésig, a társadalom által meg nem rontott nő iránti vonzalom kimutatásáig. Alföldy Jenő nem először gondolkodtat el a lélekelemző finom érzék és valami (valóban) tanáros nyugalom, arányérzék és jó értelműen pedáns figyelem birtokában megírt tanulmányaival. Most csak a *Tiszta szívvel* című József Attila-vers elemzését említem rokon példának, melyet egy korábbi kötete, az *Arany öntudat* szintén közölt. Jelen kötetbe az *Eszmélet*, a *Nagyon fáj*, a *Bukj föl az árból* és *A Dunánál* címűeket vette fel. Szinte egy ítéletalkotó bíráló latolgatása, elmélyedése, töprengése „játszott” a *Tiszta szívvel* elemzésekor, számba véve más véleményeket is, majd a szerepjátéknak meghatározott költemény mentségét – ha ugyan rászorul – abban lelte meg, hogy József Attila kétségkívül amorális kijelentéseit egy adott társadalmi háttér is magyarázza. (Ugyanakkor persze itt azt is jó megjegyezni, hogy a verset tudni kell olvasni. Nagyon nem tetszik az a vélemény, amelyik börtönbüntetésüket töltő műveletlen fiatalok irodalmi érdeklődését képes látni abban, hogy úgymond szeretik és kívülről fújják a legnagyobb bűnre való készség sorait

is. Azok a fiúk ott, erős a gyanúm, ugye, a verset „egy az egyben” értelmezik, nincs hát nagy ok irodalmi fogékonyságukat dicsérni. Viszont meg lehet őket tanítani a *Tiszta szívvel* etikusan is helytálló értelmére. Lehetne...)

Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című nagyverse már a történelmünk része. (Csak négy Illyés-tanulmány fért a könyvbe.) Illyés versét Alföldy Jenő Petőfi Sándor *Nemzeti dalához* méri, hasonlítja. A tanulmány tudatja, hogy ez a vers 1956. november 2-án az *Irodalmi Újságban* jelent meg, Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán* című, ugyancsak korszak-mérföldkő versével együtt. Alföldy Jenő filozofikus lelkiismeretességét igazolja, hogy „utánajárt”, hol és hogyan volt tördelve a vers, utal rá, hogy az 1950-es megírási évszám a költemény meglétét hat esztendővel előbbinek datálja, ismerteti illegális terjesztésének történetét, sőt a Péter László-féle 200, a Domokos Mátyás-féle 183 soros változatok különbségét is megemlíti. Az ilyen apróságok az olvasó izgalmát fokozzák, momentán nem minden ilyen részletet ismerem a költeményről. Más tanulmányai olvasása közben is azért vagyok hálás leginkább, ha számomra új adalékokhoz juttat. Nyugodt tónusú kifejtései jól megjegyezhetőek, látszik, hogy állításai mögött igen alapos kutatómunka rejlik. Kálnoky Lászlóról például sok újat tudtam meg a tanulmánykötetből, voltak behozni valóim Jékely Zoltán, Benjámin László, Mezei András, Béri Géza, W. H. Auden s még mások műveinek ismeretében és elemzett értelmezésében is, az igazi nagy öröm azonban a négy Weöres-elemzés volt.

Alföldy Jenő azt írja, hogy számára Weöres ismeretelmélete régóta a legnagyobb talányok közé tartozik. Én illő szerénységgel ehhez csak azt mondhatom,

hogy nekem Weöres Sándor, maga a költő nagy talány, személye, tehetségének típusa, lényege, „struktúrája.” Alföldy Jenő megragadó lendületű tanulmányban elemez két szonettet, a *Metropoliszt és a Délibáb (Káprázat)* címűt, ezeket összehasonlítja, mint a valóság és a hamis ellentétének szemléltetését. S mindeközben ilyen – lazán, mintegy odavetve – ilyen részleteket is olvashatunk a tanár úrtól: „...a szonett hajlamos a merev, iskolás feladatteljesítést éreztető megoldásokra. A lazítás különösen olyankor üdítő, ha olyan kivételes formakészségű költőről van szó, amilyen Weöres Sándor...”

A könyv igazi nagy tette a *Psyché*-tanulmány. Csak csodálni lehet azt a mélyre ható gondolkodást, kutatást, szerteágazó és alapos ismeretet, amit ez a tanulmány igazol. Nemcsak az állításokat megerősítő részletek – mint például Thomas Mann *Doktor Faustus*ának, mint hasonló problematikának a bevonása –, hanem az általánosító összegzések is meggyőzőek. A szerző ezt írja: „Újfent nyomatékosítanom kell: a 20. század irodalmának egyik legsarkalatosabb gondja az élet és a költészet elszakadása egymástól. Weöres Sándor arra vállalkozott, hogy helyreállítsa az össziséget... [Az elszakadás]... egyre csak fokozódik, s a munkájukat komolyan vevő költőket, írókat egyre nagyobb erőfeszítésre készíti, hogy áthidalják a növekvő szakadékot.”

Csontos János szonettregényéről az terjedt el egy időben, hogy „az egy nagy matematikai teljesítmény”. Mindenesetre nem mindennapi dolog, hogy valaki megírja a „szonettet a köbön”, ha a József Attila-i szonettkoszorút „szonett a négyzeten” névvel illetjük. Sok értékéről akkor is meggyőződhetünk, ha nem „mester-mester-szonettnek” olvassuk. Alföldy feltételezi, hogy ez a ciklus fordítva született, előbb a végeredménye volt meg, majd visszafelé haladva létrejöttek az alapszonettek is. Alföldy Jenő a mű lírai fejlődésregény voltát hangsúlyozza. A produkció nehézségéről pedig megjegyzi, hogy beleszédül, ha arra gondol, hogy valaki ezt megpróbálná más nyelvre lefordítani. A tanulmánykötet eljut Bertók Lászlóig és Szepesi Attiláig, utóbbi kettő egy-egy könyve, Bertók László *243 szonett* és Szepesi Attila *Ars amatoria* című alkotásai nyomán. Érdeme a kötetnek, hogy más mai, jelentős írókat is elemez. Emlékezetes például Lázár Ervin novellájának vagy Ágh István verseinek a vizsgálata. A kötetet záró Pilinszky-vers alkalmat ad a szerzőnek, hogy kifejtse a versekhez való ragaszkodását. Értő és szerető ragaszkodását.

Az *Egy szenvedély margójára* című tanulmánykötete csupán ennyivel nem mutatható be. Az érdek, érdekesség és tudnivaló, amit a könyv tartalmaz, szakmai elismerést kíván.

(Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2005)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Baráthi Ottó (Salgótarján), Bedegi Berill Barbara (Salgótarján), Bódi Tóth Elemér (Salgótarján), Fancsik János (Salgótarján), Fenyő Ervin (Budapest), Jávorka Ágnes (Pécs), Kiscseri Mihály (Salgótarján), Konczek József (Magyarnándor), Kovács Bodor Sándor (Salgótarján), Lászlóffy Csaba (Kolozsvár), Magyar Barna (Szeghalom), Mizser Attila (Fülek), Oláh András (Mátészalka), Papp Tibor (Párizs), Pethő László (Városlőd), Petrőczy Éva (Budapest), Simek Valéria (Bakonycsérnye), Solymár József (Solymár), Széki Patka László (Veszprém), Szokoly Tamás (Veszprém), Valachi Anna (Budapest)